

การจัดการโซ่อุปทาน และแนวทางการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร กรณีศึกษาฟางข้าว ในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคตะวันออก

ประเทศไทย ปี 2564 มีพื้นที่นาข้าว 65.41 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 43.68 ของพื้นที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของประเทศไทย จากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและอ้างอิงอัตราแปลงจากกรมพัฒนาที่ดิน พบว่า ปี 2564 มีปริมาณฟางข้าว 25.31 ล้านตัน จากเนื้อที่เก็บเกี่ยวข้าวนาปี 60.09 ล้านไร่ โดยเกษตรกรในแต่ละพื้นที่จะมีวิธีการบริหารจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดการที่ดีและเหมาะสม เกษตรกรนิยมเลือกใช้วิธีเผาทำลายซึ่งนับเป็นการสูญเสียมูลค่า และสร้างมลภาวะทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากภาคเกษตรกรรม ซึ่งจากข้อมูลสถิติจุดความร้อนสะสมที่สำรวจโดยสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) ในปี 2565 พบว่า จุดความร้อนที่เกิดจากการเผาในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี 575 จุด

นครนายก 546 จุด สระแก้ว 266 จุด และฉะเชิงเทรา 253 จุด

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6 ชลบุรี (สศท.6) ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการโซ่อุปทานและแนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร กรณีศึกษาฟางข้าว ในพื้นที่จังหวัด 4 จังหวัดภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา

ปราจีนบุรี และสระแก้ว เพื่อใช้เป็นแนวทางและเป็นข้อมูลทางเลือกในการตัดสินใจของเกษตรกร ในการบริหารจัดการฟางข้าวให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานโครงการมาตรการหรือนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยยกระดับรายได้ให้กับเกษตรกรต่อไป โดยผลการศึกษา พบว่า การอัดฟางก้อน

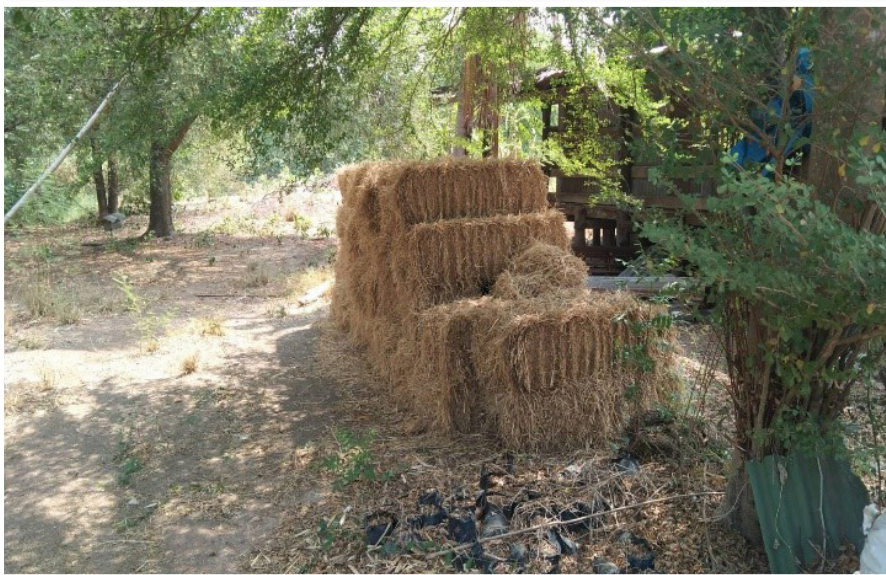

ขนาดน้ำหนัก 16 กิโลกรัม ในพื้นที่ 1 ไร่ พบว่า ข้าวนาปี ได้ 360.59 กิโลกรัม หรือ 23 ก้อน นาปรังได้ 334.84 กิโลกรัม หรือ 21 ก้อน เฉลี่ยทั้งปี จัดการฟางได้ 346.37 กิโลกรัม หรือ 22 ก้อน ส่วนผลผลิตฟางข้าวทั้งหมด เกษตรกรนำไปใช้ประโยชน์เอง ร้อยละ 67.85 ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 32.15 เกษตรกรขายฟางข้าวเพื่อการค้า มีเส้นทางการเคลื่อนย้ายสินค้าฟางข้าว จากต้นทาง คือ เกษตรกรสมาชิกกลุ่มแปลงใหญ่ ส่วนกลางทาง ได้แก่ กลุ่มแปลงใหญ่ข้าวที่มีรถอัดฟางข้าว 8.83% และผู้รวบรวมทำหน้าที่ให้บริการอัดฟางข้าว และรับซื้อฟางข้าว

จากเกษตรกร ร้อยละ 21.77% และในสวนปลายทาง คือ ผู้ใช้ประโยชน์ฟางข้าว ส่วนใหญ่เป็นฟาร์มปศุสัตว์ 22.11% และเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ 12.55% รองลงมา ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกพืชผัก/ไม้ผล 7.56% เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 2.65% ผู้จัดสันทนาการ 0.91% เกษตรกรที่เพาะเห็ด 0.66% และเกษตรกรผู้ผลิตปุ๋ยหมักจากฟางข้าว 0.04% และโลกอบในนาข้าว ร้อยละ 53.52 ของผลผลิตทั้งหมด

สำหรับรูปแบบการจัดการโซ่อุปทานของการนำวัสดุเหลือใช้จากฟางข้าวมาใช้ประโยชน์ พบว่า

“ เกษตรกรในแต่ละพื้นที่จะมีวิธีการบริหารจัดการเศษวัสดุเหลือใช้ที่แตกต่างกับส่วนใหญ่มิได้มีการจัดการที่ดีและเหมาะสม เกษตรกรนิยมเลือกใช้วิธีเผาทำลาย ซึ่งนับเป็นการสูญเสียมูลค่าและสร้างมลภาวะทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อนจากภาคเกษตรกรรม ”

เกษตรกรมีการปรับปรุงในส่วนของกระบวนการจัดการฟางข้าวเบื้องต้นก่อนจำหน่าย คือ การตากฟางให้แห้งหลังเก็บเกี่ยวข้าว 2 - 3 วัน ส่วนผู้ประกอบการ/รวบรวมฟางข้าวมีการปรับขนาดก้อนฟางให้ได้ขนาดสำหรับขายให้กับผู้จัดสรรทางการและมีการสืบราคาก่อนจำหน่าย 5) ด้านการแบ่งกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ทั้งเกษตรกรและผู้ประกอบการ/ผู้รวบรวมมีการแบ่งกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ได้แก่ ฟาร์มปศุสัตว์ ผู้เลี้ยงสัตว์ผู้เพาะปลูกพืชผัก/ไม้ผล ผู้เพาะเห็ดฟาง และผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 6) ด้านการวัดสมรรถนะ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการพัฒนาสมรรถนะเนื่องจากไม่มีโกดังเก็บรักษาฟางข้าวเพื่อรอจำหน่ายได้ตามต้องการ ในขณะที่ผู้รวบรวมมีโกดังเก็บรักษาฟางข้าวขนาดใหญ่เพื่อรอจำหน่ายตลอดทั้งปี และมีการจัดตารางเวลา

1) ด้านการถ่ายทอดความต้องการของผู้บริโภค เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการสอบถามความต้องการของผู้บริโภคหรือผู้นำฟางข้าวไปใช้ประโยชน์ 2) ด้านการรวมตัวกันกับผู้จัดหาวัตถุดิบ ทั้งเกษตรกรและผู้ประกอบการรวบรวมส่วนใหญ่ต่างคนต่างซื้อขายแบบอิสระ โดยไม่มีการทำสัญญาข้อตกลงหรือร่วมมือกัน

3) ด้านการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ร่วมกัน เกษตรกรรายย่อยและผู้ประกอบการรวบรวมส่วนใหญ่ยังไม่มี การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ร่วมกันมากนัก ผู้ประกอบการบางรายมีการใช้ แพลตฟอร์ม E-Commerce เข้ามาช่วยในการจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ของ Shopee และ Lazada 4) ด้านการปรับปรุงการบริหารงาน

เพื่อให้บริการอัดฟางและขนส่งให้ลูกค้า ส่วนผู้ใช้ประโยชน์จากฟางข้าวมีสถานที่เก็บรักษาฟางข้าวขนาดเล็กไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการเก็บฟางข้าวเพื่อใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าวัสดุเหลือใช้จากฟางข้าว 4 แนวทางหลัก ได้แก่

1) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการฟางข้าวและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2) เพิ่มขีดความสามารถการผลิตฟางข้าวด้วยมาตรฐานและเทคโนโลยีนวัตกรรมการเกษตร

3) ส่งเสริมและเชื่อมโยงการตลาดฟางข้าว และ

4) พัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสร้างเครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ในการบริหารจัดการฟางข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่า

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ได้แก่

1) เกษตรกรควรนำประสบการณ์และความรู้ในการบริหารจัดการฟางข้าวมาปรับใช้ให้ทันต่อสถานการณ์วางแผนการผลิตฟางให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด และสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง โดยตระหนักถึงความสำคัญและเห็นประโยชน์ในการนำฟางข้าวมาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้เสริม สามารถช่วยลดมลภาวะทางอากาศจากการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและสะดวกในการจัดการพื้นที่เตรียมแปลงปลูก

ในครั้งต่อไป รวมถึงการนำเทคโนโลยีนวัตกรรม และสารสนเทศ เข้ามาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการลดต้นทุนในการผลิต การแปรรูป การบริหารจัดการ และเพิ่มช่องทางการจำหน่าย และควรรศึกษาช่องทางการขายของออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างง่ายและสะดวก 2) ผู้ประกอบการ/ผู้รวบรวม ถ่ายทอดและส่งเสริมให้เกษตรกรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการฟางข้าว รวมถึงเข้าร่วมเครือข่ายเกษตรกร กลุ่มผู้ประกอบการและผู้ให้บริการอัดฟางข้าว 3) ภาครัฐควรสร้างความตระหนักและการรับรู้ถึงประโยชน์ของการนำฟางข้าวมาแปรรูปหรือต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เสริม โดยส่งเสริมความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อช่วยวางแผนการผลิตข้าว โดยลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและสภาพอากาศ

ในแต่ละพื้นที่ สนับสนุนในการเพิ่มสมรรถนะของเกษตรกรในการมีโกดังรักษาคุณภาพฟางข้าวเพื่อรอจำหน่ายตลอดทั้งปี จัดอบรมให้ความรู้เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์จากฟางข้าว และส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างเกษตรกร กลุ่มผู้ประกอบการ/ผู้รวบรวม และผู้ใช้ประโยชน์ เพื่อสนับสนุนต่อยอดงานวิจัย และพัฒนาเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากฟางข้าว ให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จริง รวมถึงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรต้นแบบด้านการบริหารจัดการฟางข้าวในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ในพื้นที่ และเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรต้นแบบเพื่อสร้างพื้นฐานด้านการบริหารจัดการฟางข้าว

โดย : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6
ชลบุรี